

Stručni rad

UDK 811.131.1'373

Snježana BRALIĆ (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

sbralic@ffst.hr

RIJEČI KAO PREDMET ISTRAŽIVANJA – KULTUROLOŠKI LEKSIK TALIJANSKOG JEZIKA

Imajući u vidu do sada ostvarena postignuća koja se odnose na talijanski leksik, u ovom se radu promatra prožimanje jezika i kulture, s naglaskom na kulturološki leksik talijanskoga jezika. Polazi se od pretpostavke da programi za učenje talijanskoga kao stranoga jezika nedovoljno prate leksičke inovacije koje se javljaju u jeziku. U radu se analizira poznavanje novijih leksičkih jedinica talijanskoga jezika te se ukazuje na činjenicu da je leksiku potrebno dodijeliti značajniju ulogu u procesu usvajanja i podučavanja jezika. Na primjeru predložene korpusne građe, preuzete iz talijanskih dnevnih novina, kao jezičnog obrasca na kojemu se temelji razlog i svrha ovog istraživanja, ukazuje se na važnost razvoja leksičke kompetencije. Temeljeći rezultate na kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi došlo se do spoznaje koja je istraživanje usmjerila k iznalaženju novih rješenja u cilju obogaćivanja didaktičkog materijala. Ističe se važnost jednojezičnih rječnika i izvornih materijala u nastavi stranoga jezika koji, na izravan način, donose i otkrivaju novosti koje se događaju na leksičkom planu. U leksiku nekog jezika preslikava se kultura naroda koji se tim jezikom služi pa su riječi, stoga, bitan predmet istraživanja i učenja, a leksik osnovni jezični element kojim izražavamo realnost koja nas okružuje.

Ključne riječi: *leksik talijanskog jezika, kulturološki poticaj, spona jezika i društva, novotvorenice, usvajanje i podučavanje leksika, leksička kompetencija*

1. Na lingvističkoj razini leksik zauzima povlašteni položaj

Kada govorimo o leksiku nekoga jezika u okvirima suvremene lingvističke i glotodidaktike, poimanje društva i kulture neminovno se vezuje uz kulturu naroda koji se tim jezikom služi, a važnost i funkcija leksika očituje se u činjenici da je leksik temeljni jezični element kojim izražavamo stvarnost koja nas okružuje. U ovom radu talijanski leksik promatramo interdisciplinarno, u novoj ulozi koju mu je dodijelila suvremena lingvistika, za razliku od nekih prošlih vremena kada je težište u proučavanju i poučavanju jezika pripadalo isključivo gramatici (Bralić, 2012: 516). Prožimanje jezika i kulture u tom smislu pozornost usmjerava i k poučavanju, s naglaskom na prepoznavanje, poučavanje i usvajanje kulturološkog leksika.

Pitanje interakcije između jezika i kulture poznato pod pojmom „jezičnog relativizma“ obrađivao je najprije Herder, da bi potom njegova teorija bila detaljnije razrađena i definirana od strane Wilhelma von Humboldta u 19. stoljeću, a onda kasnije u 20. stoljeću njome su se bavili Edward Sapir i Franz Boas. Pojam jezičnog relativizma najčešće se vezuje uz ime Benjamina Lee Whorfa (1956) koji je, oslanjajući se na jezične manifestacije u pojedinim kulturama, razradio hipotezu po kojoj je jezični sustav onaj koji govornicima nameće način na koji oni vide i doživljavaju stvarnost. Poznat je primjer koji autor navodi, a tiče se glagolskog sustava u indijanskom jeziku Hopi u kojem navodno ne postoje oblici za prošlost te iz toga Whorf izvlači zaključak da Hopi poznaju koncept vremena u kojem prošlost ne postoji. Teorija jezičnog relativizma osporavana je više puta osobito zbog toga što je podrazumijevala jezik kao strogo postavljenu jedinicu na koju pojedinac gotovo nikako ne može utjecati. Polazeći od temeljne ideje jezičnog relativizma Walker, Jenkins i Sebeok (1965: 195) preformulirali su hipotezu pripisujući joj prvenstveno kulturološko, a ne kao Whorf, jezično obilježje. Ističu da „osobe koje pripadaju različitim kulturama doživljavaju svijet na različit način neovisno o jezičnim činjenicama“. Nadalje, polazeći od iste osnove i uzimajući u obzir interkulturalnu stilsku analizu Kaplan (1966) dolazi o zaključka da u pisanom tekstu, različite kulture istu informaciju prenose na različite načine.

Koegzistiranje ove dvije teorije koje se u svojoj biti sukobljavaju, predstavlja, premda na nešto blaži način, slijed kasnijih, a možemo kazati i današnjih tendencija, u shvaćanju stvarnosti i odraza te stvarnosti na jezične realizacije (Lavinio, 1992: 12). Govornici nekoga jezika obično ne obraćaju pažnju na to koliko je njihov način govorenja društveno obilježen i koliko je pojedini način izražavanja utemeljen na načinu osobnog doživljavanja stvarnosti. No, zato kod učenika nekog stranog jezika ova svijest i promišljanje o

jeziku mogu biti i te kako naglašeni osobito na višim stupnjevima učenja. S didaktičkog aspekta leksik u tom smislu zauzima povlašteni položaj.

2. Od leksičkog do kulturološkog poticaja

Premda je teško sa sigurnošću i u potpunosti prihvatiti jednu od teorija, nema sumnje da su jezik i kulturološki identitet duboko povezani sa svim svojim, ponekad dramatičnim, posljedicama koje donosi današnjica. Osobito leksik predstavlja onaj dio jezika koji najbolje preslikava stvarnost i koji postaje zanimljiv predmet istraživanja u interakciji s društvenim, povijesnim i kulturološkim činjenicama. Idiomaticki izrazi, poslovice, osobiti kulturološki fenomeni, primjeri su koji potiču na razmišljanje o zajedničkim i posebnim karakteristikama u jezicima i kulturama. Razmišljajući o povezanosti leksika i života, smatramo shodnim spomenuti da u talijanskom jeziku postoje brojni nazivi za razne vrste tjestenine, a što ukazuje na važnost te namirnice u talijanskoj kuhinji. Lakoff i Johnson (1998) na primjeru vremena pokazuju u koliko je mjeri metafora zastupljena u jeziku. U mnogim se jezicima vrijeme smatra veoma dragocjenim i zbog toga ga ne treba protratiti, loše iskoristiti ili se njime razmetati (tal. *sprecare* ‘rasipati se’, *buttare via* ‘bacati’, *spendere male* ‘protratiti’). Na takve je konstrukcije nužno ukazati jer mogu pomoći kako bi se razumjeli osobiti izrazi i idiomaticki oblici jezika koji se uči. Zanimljiv su primjer jezične formule koje se koriste u osmrtnicama, a u talijanskom one mogu biti: obojane eufemizmom pa se kaže, umjesto *morire* ‘umrijeti’, *manicare* ‘nedostajati’ ili *spegnersi* ‘ugasiti se’; religioznog su karaktera izrazi kao *salire al cielo* ‘popeti se na nebo’, *concludere la vita terrena* ‘završiti sa zemaljskim životom’, *ritornare alla casa del Padre* ‘vratiti se u očev dom’; opisnog su karaktera izrazi kao *ci ha lasciato* ‘napustio nas je’ ili *è stato strapato all'affetto dei suoi cari* ‘otrgnut je iz okrilja najmilijih’.

Kao primjer leksičke osobitosti spomenimo imenice koje u posljednje vrijeme izazivaju niz rasprava, a tiču se oslovljavanja osoba ženskoga roda koje zauzimaju visoke funkcije: *ministra* ‘ministrica’, *senatrice* ‘senatorica’, *rettrice* ‘rektorica’, *sindaca* ‘gradonačelnica’ itd. (Gheni, 2019: 136–137). Pri uporabi navedenih primjera govornik talijanskoga jezika vodi se osobnim leksičkim odabirom, a s vremenom se ustaljuju oblici koji prevagnu zahvaljujući, osobito, masovnim medijima i upotrebi. Iz svega ovoga može se zaključiti da je leksik kao jezična razina iznimno osjetljiv ne samo za neizvorne govornike koji uče jezik, nego i za izvorne govornike jer je otvoren spram društvenih i kulturnih utjecaja.

3. Dijakronija i sinkronija u poučavanju leksika

Zanimanje za leksik potječe iz antičkih vremena i tijekom povijesti razvija se u okviru raznih disciplina. U antička vremena osobito su se filozofi bavili problemom odnosa između „riječi“ i „stvari“. Pitanje koje su sebi postavljali Platon i Aristotel o vezi između riječi, stvarnosti i mentalnih predodžbi danas je pitanje kojim se bave razne discipline kao što su filozofija jezika, psiholingvistika, antropologija, semantika te kognitivne znanosti.

Lingvistika 19. stoljeća bavila se pretežno povijesnim i etimološkim istraživanjima, a leksik je promatran s dijakronijskog aspekta kao jedno od zanimljivijih područja. Osim što se značenje neke riječi s vremenom može: proširiti (talijanska riječ *scenario* semantički se proširila i dobila metaforičko značenje u nekom novom okruženju, to jest prešla je kazališni okvir i počela se upotrebljavati u političkom i gospodarskom ambijentu); suziti (engleska riječ *mouse* u informatičkoj je terminologiji dobila usko specijalističko značenje); popraviti (uporaba engleske riječi *single* sadrži pozitivnu konotaciju pri definiranju osobe koja nije u braku) ili pogoršati (francuska riječ *vilain* od označavanja ‘onoga koji živi na selu’ dobila je negativnu konotaciju te počela obilježavati ‘onoga koji je loš’). Neke, pak, riječi i njihova značenja mogu zauvijek nestati, druge opet „zašute“ na neko vrijeme, a onda se nakon određenog vremena pojave i dobiju nova značenja (Marello, 1996: 83–85). Na didaktičkom planu etimološka istraživanja mogu pridonijeti proučavanju leksika i to ukoliko se radi o materinskom jeziku osobito na povijesno-kulturološkom planu ili, pak, u izučavanju stranih jezika na višim stupnjevima učenja. Također, etimološka tumačenja pomažu da, unutar kraćeg dijakronijskog razdoblja, protumačimo suvremene neologizme (Righini, 2001: 274).

Takozvana moderna lingvistika 20. stoljeća nastoji oživjeti stroge tvorbene modele pomoću kojih teži objasniti jezik u svojoj sveukupnosti, ali i u svojoj autonomnosti. Ovakav pristup isključuje odnos jezika, a osobito leksika, sa stvarnošću i s povijesti jer se želi dati sinkronijsko tumačenje jezika (Prat-Zagrebelsky, 1998: 9–10). Posljednjih desetljeća i u Italiji leksikologija dobiva na značaju kroz razne „promatračnice jezika“ (tal. *osservatorio linguistico*) te teži biti samostalno polje istraživanja. S jedne strane pažnja se usmjerava na unutar-nju i vanjsku strukturu leksika (tvorba riječi i semantička polja) bilo u paradigmatičkom ili vertikalnom smjeru (izmjenom značenjskih odnosa – tal. *rapporto di significato*), bilo u sintagmatskom ili horizontalnom smjeru (kombiniranje različitih kolokacija). S druge strane, tradicionalni vid proučavanja, te ujedno i podučavanja leksika, proširio se od pojedinačnih riječi preko leksičkih skupina do frazeologije neizostavno uzimajući u obzir pri razumijevanju jezika najrazličitije društvene i kulturološke fenomene sredine u kojoj takvi izrazi nastaju.

4. Rječnik kao ishodište leksičkih i kulturoloških informacija

Prenošenje i tumačenje leksičkog i semantičkog sadržaja jedinica nekog jezika predstavlja ujedno i prenošenje znanja o društvu i kulturi zajednice koja se tim jezikom služi (Bratanić, 1991: 8). Držimo, stoga, da je uloga rječnika, kao izvora takvih informacija, od primarne važnosti u razvoju leksičke kompetencije. U današnje vrijeme, kada se suvremena leksikografska praksa na stranim jezicima sve češće pita kako pristupiti leksičkim elementima u kojima su kodirane kulturološke informacije, predrasude i stereotipi, mišljenja smo da postojeći dvojezični rječnici hrvatsko-talijanski i talijansko-hrvatski ne posvećuju dovoljno pažnje tim segmentima leksičkog opisa. Istodobno smo svjesni da leksička kompetencija postaje dio opće jezične kompetencije u kojoj se odražavaju sve društvene osobitosti, kontradikcije i konflikti. Za razliku od dvojezičnih rječnika koji ne nude iscrpnu informaciju, jednojezični rječnici imaju važnu društvenu funkciju, u društvu su prihvaćeni ne samo kao zbirke riječi određenoga jezika, već i kao riznice kulture, a u novije vrijeme njihovi sadržaji nisu samo rječnički nego i enciklopedijski, gramatički itd. (Antonelli, 2020: 35–36). Stoga je moguće kazati da je rječnik, s osobitim naglaskom na jednojezični rječnik, autoritet za informacije o svemu što u jeziku postoji pa je i te kako važna njegova primjena u učenju stranog jezika. Ako napravimo korak dalje u našem promišljanju, iz korpusne građe koju smo uzeli za predmet analize, jasno je, također, da se rječnik često ponaša kao da leksik ne podliježe vremenu te su riječi vječne i nepromjenljive. Upravo na ovakvoj hipotezi moglo bi se pronaći opravdanje za istraživanje o leksiku kakvo je provedeno u svrhe ovoga rada.

Zaustavimo se na kratko na samoj uporabi rječnika u didaktičke svrhe. S jedne strane, općepoznato je da, kada se pristupi učenju stranog jezika, jedno od prvih didaktičkih materijala za kojim se poseže je svakako rječnik, dok se s druge strane učenike gotovo nikada ne uči kako se ispravno služiti rječnikom i kako iskoristiti sve njegove mogućnosti. Nije dovoljno ukazati na uvodne upute koje sadrži svaki rječnik, već je potrebno, uz pomoć određenih strategija i tehnika, usmjeriti pažnju na strukturu rječnika, na rječničku natuknicu i njezino razumijevanje te na prepoznavanje svakog od znakova, simbola, kratica i brojeva, čije ispravno korištenje znači i zbližavanje s rječnikom kao izvorom niza informacija.¹ Smatramo korisnim ukazati na što raniju upotrebu

¹ Jednojezični rječnik *lo Zingarelli* (2020) u tom je smislu napravio korak dalje te je ponudio vrlo iscrpno grafičko kazalo koje se nalazi na početku djela, a u kojem je detaljno prikazan svaki od upotrijebljenih znakova koji se javljaju u rječničkoj natuknici. Osim toga, sadržaj rječnika dodatno je obogaćen slikovitim priložima. Unutar rječnika nalaze se i brojne nomenklature, s ciljem da se podrobnije pojasne i iscrpno opišu temeljni leksički pojmovi koji se odnose na čovjekovu svakodnevicu.

jednojezičnog rječnika, premda se, parafrizirajući talijanske autorice Corda i Marello (2004: 87), uporabi jednojezičnog rječnika obično pribjegava tek onda, kada se traženu informaciju ne može pronaći u dvojezičnom rječniku. Svjedoci smo činjenice da novija leksikografska praksa na dosljedniji način prati leksičke inovacije koje se događaju u jeziku te je stoga dodatno važno ukazati na postojanje raznih tipova rječnika koji trebaju postati sastavni i nužni dio didaktičkog materijala. U više smo navrata naglasili da se promjene u leksiku događaju velikom brzinom, rekli bismo toliko velikom da se uvijek događa da je leksikografija nekoliko koraka iza novih leksičkih događanja. Takvu je tvrdnju moguće opravdati činjenicom da sve riječi talijanskoga jezika, a s kojima se susrećemo, ne postoje u rječnicima te da uvijek treba proći određeno vrijeme kako bi pojedina riječ zaslužila svoje mjesto u rječniku.

5. Na marginama leksičke kompetencije

Riječ je jedno od najmoćnijih oružja kojim čovjek raspolaže, služi mu da se izrazi, da razumije ono što drugi kažu, da čita, da uvjeri onoga tko ga sluša da je ono što govori točno, dobro i korisno. S druge strane, razumijevanje i usvajanje kulturološki obojanih riječi često se nalazi na marginama leksičke kompetencije te smatramo da se u suvremenom kontekstu, u kojem se znatan prostor posvećuje pojedincu koji jezikom želi dominirati u skladu sa svojim zahtjevima, ukazuje potreba za suočavanjem s problematikom koja se odnosi na bolju percepciju kulturološkog leksika.

Odlika suvremenoga talijanskoga leksika je velika podložnost promjenama, a sklop riječi kojim se govornik služi, sve manje predstavlja kreativan izbor pojedinca. Razlog za to, osim u činjenici da se njime služi 60 milijuna ljudi različitih po obrazovanju, društvenoj pripadnosti i dijalektalnim utjecajima, nalazi se i u sveprisutnoj uporabi gotovih, „upakiranih“ jezičnih formula. Spomenimo da je i utjecaj govornog jezika na pisani znatno porastao. Zahvaljujući radijskim i televizijskim postajama, te posljednjih desetljeća i novim medijima, jezik se na neki sebi svojstven način standardizirao. Stoljećima je izvor jezičnog modela kao postojani i čvrsti oslonac bila književnost. Sada je međutim tipologija jezičnih izvora znatno raznolikija i drugačija, a tradicionalni izvori gotovo da su izgubili na važnosti. Iz televizijskih i radijskih mikrofona čuju se govornici različitog obrazovanja koji se služe lokalnim akcentom, nejasnim leksikom i često lošom gramatikom.

Brzim širenjem privatnih televizijskih postaja nije se pridonijelo oživljavanju dijalekata, nego se, dapače, govorni jezik i njegove izvore oslobodilo društvene cenzure. Govornom je jeziku, zahvaljujući njegovoj prisutnosti u medijima, dodijeljena neka vrsta kulturološke legitimacije. Uz pomoć novina,

kao suvremenoga jezičnog izvora, pisanim je jezikom zavladała, moglo bi se reći, namjerna jezična nemarnost koja mu je donijela dašak svježine (Beccaria, 2002: 131). Međutim, miješanje i isprepletanje pisanog i govornog jezika često je nesvjesno pa, tko ne vlada dobro jezikom, u opasnosti je da lošim odabirom leksika kreira neskladne jezične strukture: standardni ili književni jezik isprepleću se kolokvijalizmima i žargonizmima; govorne strukture kombiniraju se s novotvorenicama i posuđenicama. Ovakvi i brojni drugi primjeri, s jedne strane zaokupljaju pažnju talijanista koji jezik promatraju s povećalom i bilježe sve promjene u njemu, a s druge strane izazivaju zbunjenost kod onih koji se kao stranci jezikom bave iz daleka, tražeći uporište u rječnicima, gramatikama i udžbenicima.

6. Korpusno istraživanje

6.1. Razlozi, svrha i ciljevi istraživanja

Bazirajući se na vlastitom iskustvu, važnim smatramo ukazati na činjenicu da udžbenici i programi za učenje talijanskoga kao stranog jezika, bilo da su propisani od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, bilo da su dio popratnog didaktičnog materijala, u nedovoljnoj mjeri prate leksičke inovacije koje se ustaljuju u jeziku, a i kulturološko-povijesne događaje koji rezultiraju brojnim novotvorenicama, posuđenicama i hibridnim izrazima (Bralić, 2009: 244–247). Upitajmo se dakle u kojoj mjeri treba biti zastupljen leksički, a time i prateći kulturološki poticaj u poučavanju stranog jezika? Na koji način dati važnost leksiku? Iako je interes za učenjem stranih jezika oduvijek postojao, „teorijska su proučavanja te vrste novijeg datuma te njihov intenzivniji razvoj potječe iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća“ (Bettoni, 2001: 16). Potaknuti, stoga, činjenicom da u današnje vrijeme kada strani jezici zauzimaju novu, premda svoju prirodnu ulogu, i postaju isključivo sredstva za komuniciranje, poticaj, udio i funkcija koju imaju riječi pri usvajanju stranog jezika postaju sve učestalijim predmetom istraživanja. Temeljeći promišljanje na prethodno iznesenim činjenicama, osnovna namjera, a ujedno i ciljevi ovoga istraživanja su:

- sukladno korpusnoj građi istražiti i klasificirati novotvorenice, posuđenice, kratice, idiomatske izraze te nazive koji se koriste za razne institucije i za ljude, a proizvod su koji je nastao iz potrebe, jezične pomodnosti, snobizma ili kulturoloških fenomena;
- utvrditi na temelju analize koliko je predložena leksička građa prepoznatljiva i razumljiva strancima koji uče talijanski jezik, u našem slučaju radi se o govornicima hrvatskoga jezika;

- ukazati na ulogu i važnost konteksta te društvenih i kulturoloških specifičnosti odgovarajuće govorne zajednice na nastanak novih riječi.

S obzirom da se u leksiku događaju najveće promjene, jer je upravo leksik najpodložniji utjecajima izvana, za razliku od fonološkog i morfosintaktičkog sustava gdje se promjene odvijaju vrlo sporo i znatnije ne utječu na sustav, ovim radom istaknut će se također nužnost u podizanju leksičke kompetencije na višu razinu u podučavanju i učenju talijanskoga kao stranog jezika. U cilju obogaćivanja didaktičkog materijala, a uzimajući u obzir stvarne potrebe i interese učenika i studenata, namjera nam je ukazati na potrebu korištenja autentičnih tekstova u nastavi stranog jezika koji, na posredan način, donose i otkrivaju sve novosti koje se događaju na leksičkom planu. Baviti se leksikom znači baviti se ne samo strukturom, nego i značenjem, tj. baviti se ljudskim iskustvom i znanjem u najširem smislu te riječi. Ovdje mislimo prvenstveno na brojna jezična, ali i izvanjezična iskustva i znanja te različite kontekste koji utječu na nastanak neke nove leksičke jedinice i pridonose njezinom razumijevanju.

6.2. Korpusni uzorak

Sveukupni korpus za ovaj rad sakupljen je analizom dviju talijanskih dnevnih novina, u vremenu od 1. ožujka 2019. do 1. travnja 2019. te građom iz rječnika *Parole per ricordare. Dizionario della memoria collettiva* (Castoldi & Salvi, 2003). To je rječnik za koji i sami autori već u podnaslovu kažu da se radi o „kolektivnom sjećanju“ jednog naroda. U odabiru dnevnih novina (*Corriere della Sera*, *la Repubblica*), vodili smo se prvenstveno njihovom raširenošću na cijelom nacionalnom teritoriju Italije. Tijekom prikupljanja korpusa obradili smo ukupno 60 novinskih brojeva za dvije odabrane novine. Novinske rubrike iz kojih smo preuzeli leksičke jedinice odnose se na politiku, dnevne aktualnosti, kroniku te kulturnu rubriku.

S obzirom da se rad temelji na korpusnoj građi, kao primjer leksičke slojevitosti, od prikupljenih korpusnih jedinica kreirali smo dvije vrste korpusa: Korpus I i Korpus II. Korpus I podijelili smo na tri dijela: kratice, deakronimske tvorenice i posuđenice. Korpus II podijelili smo na dva dijela: nazivi ljudi, događaja, pokreta, institucija i mjesta i idiomatski izrazi.

Ovakav izbor građe temelji se na činjenici da se navedeni leksički elementi rijetko uzimaju u obzir pri osmišljavanju materijala za učenje talijanskoga kao stranog jezika. I dok su unutarjezični razlozi jezičnoga posuđivanja izazvani najčešće popunjavanjem praznih mjesta u sustavu, izvanjezični su razlozi mnogobrojni: kulturna i znanstvena povezanost između dviju jezičnih zajednica, njihova politička i gospodarska povezanost, jezična pomodnost ili

snobizam. Posuđenice kao *boss, briefing, business, dinner, meeting, training* dominantno su preplavile talijanski jezik, a njihova sveprisutnost usmjerava na sve češću im uporabu ne samo od strane Talijana, nego i onih koji učeći talijanski jezik tako usvajaju anglicizme i druge posuđenice. Budući da se često radi o anglicizmima vezanima uz uska specijalizirana područja, zamijećena je i određena nesigurnost i nepreciznost u uporabi. Uz posuđenice koje su u talijanski ušle iz raznih jezika s naglaskom na engleski, francuski i latinski, klasificirali smo i kratice čije ispravno razumijevanje pridonosi razumijevanju jezika. Za kratice, koje su ujedno i rezultat nepredvidljivih, sporadičnih tvorbenih procesa u jeziku, važno je naglasiti da se ne mogu pripisati ni tvorenica ni složenica i u većini slučajeva radi se o tzv. „brisanjima dijelova riječi“ jer su u konačnici najčešće zbroj početnih slova svake riječi u sintagmi premda mogu nastati i stapanjem početnih dijelova sintagme. Mnoge su kratice danas prepoznatljive kao imenice i vjerojatno zbog ekonomije u jeziku pribjegava se takvoj njihovoj uporabi koja, kod govornika drugog jezika, zbog nerazumijevanja izaziva zbunjenost, npr. *COLF, GIP, ANSA, AGIP, CENSIS, ISTAT*, itd.

U razmatranju dijela korpusa koji je sastavljen od idiomatskih izraza te naziva ljudi, događaja, pokreta, institucija i mjesta, građu smo preuzeli iz talijanskih dnevnih novina te iz rječnika *Parole per ricordare. Dizionario della memoria collettiva* (Castoldi & Salvi, 2003). Ovaj izvor jezik smatra mjestom gdje se susreću prošlost i sadašnjost i gdje je svaka generacija Talijana ostavila svoj trag poklonivši jeziku vitalnost u korištenju kako idiomatskih izraza, tako i figurativnih značenja koja oživljavaju povijesne događaje, likove, situacije, institucije, odnosno mjesta čiji su označitelji kroz svakodnevnu uporabu jezika potekli iz kulturološkog okvira sredine u kojoj su nastali. Riječi, izrazi, nazivi i nadimci kao *padre padrone, azzecagarbugli, grillo parlante, Fantozzi, Perpetua, Calimero, Albertone, Sua Emittenza, l'Unto del Signore, il Cavaliere* ili jednostavno *Silvio*, nastali u jednom trenutku kao novinski, književni ili filmski proizvod, osuđeni su na trajanje u jezičnoj povijesti Italije te bi kao takvi trebali biti prepoznati kao vrijedan element u obogaćivanju dometa leksičke kompetencije.

Broj zabilježenih leksičkih jedinica u Korpusu I iznosi ukupno 273 jedinice, od čega 105 kratice, 26 deakronimskih tvorenicama i 142 posuđenice. Broj zabilježenih leksičkih jedinica u Korpusu II iznosi ukupno 232 jedinice, od čega 122 za nazive ljudi, događaja, pokreta, institucija i mjesta te 110 jedinica za idiomatske izraze. Ukupan broj zabilježenih leksičkih jedinica u Korpusu I i Korpusu II iznosi 505 jedinica. Tretirane jedinice preuzeli smo zajedno s kontekstom u okviru kojega su se pojavile.

6.3. Metodologija

Polaznu točku istraživanja predstavlja prikupljanje korpusne građe iz talijanskih dnevnih novina. Selekcija jedinica koje su uvrštene u ovaj rad napravljena je na temelju leksičkih, tvorbenih i kulturoloških specifičnosti pojedine jedinice. Svakodnevnim čitanjem i bilježenjem korpusnih primjera tijekom navedenog perioda došlo se do zaključka da je potrebno napraviti dva potkorpusa koji će obuhvatiti cjelokupnu sakupljenu leksičku građu. Korpus I vezan je uz neke novije leksičke osobitosti u talijanskom jeziku, a Korpus II odnosi se na socio-kulturološke događaje koji svakodnevno rezultiraju novim jedinicama i novim uporabama. Nadalje, tijekom izrade rada, primijetili smo da nam novinski jezik otvara mogućnost za neke nove leksičke slojeve koji su nastali kao odraz suvremenih društvenih fenomena, događanja i razmišljanja.

Ovdje mislimo na deakronimske tvorenice koje svojom strukturom i načinom tvorbe predstavljaju novost u leksičkom fondu talijanskoga jezika. Adamo i Della Valle (2005), u svom rječniku novih riječi deakronimima nazivaju riječi koje su nastale transkripcijom izgovora pojedinih slova u kraticama. Radi se o pojavi koju talijanski poznaje od ranijih vremena, no, ona je danas u porastu te sve više kratica na taj način postaje samostalnim riječima. U ovom radu poslužili smo se pojmom deakronimska tvorenica (*tiggi* od *TG* ‘telegiornale’; *tivù* ili *tivvù* od *TV* ‘televisione’), a njemu smo dodali i pojam deakronimske izvedenice koja nastaje kao rezultat izvođenja iz deakronimske tvorenice (*gieffino* od *GF* ‘Grande fratello’; *gi-ottino* od *G8*)

U tumačenju leksičkih jedinica, ovisno o korpusnoj kategoriji kojoj pojedina jedinica pripada, osim brojnih rječnika, poslužili smo se različitim pisanim i usmenim izvorima².

Za potrebe ostvarivanja jednog od ciljeva rada bilo je potrebno ustanoviti uspješnost studenata u poznavanju leksičkih jedinica. Istraživanje o poznavanju korpusa provedeno je među neizvornim govornicima napredne razine poznavanja jezika. Ispitanici su studenti Talijanskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Splitu. Ispitivanje je provedeno u zimskom semestru akademske godine 2019/2020. Uzorak je obuhvatio 43 ispitanika druge godine preddiplomskog studija talijanskog jezika i književnosti, dakle

² Giovanardi, C. & Gualdo, R. (con la collaborazione di A. Coco). (2003). *Inglese-Italiano Ial*. Lecce: Manni;

Giovanardi, C. (a cura di). (2005). *Lessico e formazione delle parole. Studi offerti a Maurizio Dardano per il suo*

70° compleanno. Firenze: Franco Cesati Editore; Stefancich, G. (1998). *Cose d'Italia. Tra lingua e cultura*. Roma:

Bonacci; Stefancich, G. (2000). *Tracce di animali. Nell'italiano tra lingua e cultura*. Roma: Bonacci.

riječ je o dobnoj skupini ispitanika koja obuhvaća dvadesetogodišnjake i dvadesetjednogodišnjake. Za potrebe istraživanja, upitnik je u skladu s podjelom na dva potkorpusa (Korpus I i Korpus II), dodatno podijeljen na tri, odnosno dva dijela; ukupno pet dijelova. Korpus I obuhvaća: 1) kratice; 2) deakronimske tvorenice; 3) posuđenice. Korpus II obuhvaća: 1) nazive ljudi, događaja, pokreta, institucija i mjesta; 2) idiomatske izraze. U svakom od navedenih pet dijelova upitnika ispitanici su, sukladno uputama, trebali dati značenje pojedinog elementa koji je smješten u rečenični kontekst, a koji je preuzet iz talijanskih dnevnih novina. Provjera je studentima bila najavljena i bila je anonimna. Studenti su na početku provjere bili upoznati s tehničkim podacima o korpusu, sa značenjima svih potkorpusnih elemenata, načinom rješavanja zadataka te su trebali dati tumačenje leksičkih jedinica koje poznaju. Korpusna građa prikazana je putem projektor, ispitanici su svoje odgovore bilježili na zasebne papire, odvojeno za svaki dio korpusa, papire smo u svrhu analize, na kraju provjere preuzeli od ispitanika. Zanimalo nas je na kakve će poteškoće ispitanici nailaziti u tumačenju jedinica i kakve će rezultate neformalni intervju donijeti. Rezultate koje smo dobili statističkom analizom upitnika, i to putem neformalnog intervju, prikazali smo tablično. U narednom potpoglavlju vezano uz rezultate obrade korpusa, donosimo kvantitativni i kvalitativni prikaz rezultata, zasebno za svaki od potkorpusa.

Važnim se smatra činjenica da je ova interkulturalna tema, koja usmjerava na različitosti u poimanjima i percepciji pojedinih kultura i naroda, u našem slučaju hrvatske i talijanske, utjecala na odabir građe na kojoj je izvedena analiza potrebna za ovaj rad te je, osim metode analize i sinteze, zahtijevala i kontrastivan pristup, imajući u vidu govornika hrvatskoga jezika ili općenito neizvornog govornika koji pristupa učenju talijanskoga leksika. S druge strane, statistička metoda pomogla nam je da kvantitativno izrazimo poznavanje korpusne građe, a svi ostvareni podaci i rezultati do kojih smo došli nastali su izravno uz pomoć metode anketiranja i to putem anketnog upitnika. Imajući u vidu da je jezik proizvod određene kulture i sredstvo kojim se jedna zajednica izražava, namjera je navedenih metoda bila da, zahvaljujući spoznajama i rezultatima do kojih smo došli, posluže u iznalaženju najboljeg mogućeg načina u poučavanju i usvajanju kulturološkog leksika.

6.4. Rezultati obrade korpusa

6.4.1. Korpus I – Uspješnost u razumijevanju leksičkih jedinica – analiza neformalnog intervjua

Tablica 1. Poznavanje leksičkih jedinica Korpusa I

	Kratice	Deakronimske tvorenice	Posuđenice
Točni odgovori	(21,6%)	(17,1%)	(39,9%)

U Tablici 1. donosimo rezultate o poznavanju svake od tri kategorije navedenih leksičkih jedinica. Zamjetno je da, s obzirom na vrstu leksičkih jedinica, između tri navedene korpusne kategorije ispitanici najbolje poznaju posuđenice, potom kratice, dok su deakronimske tvorenice na posljednjem mjestu.

6.4.1.1. Rasprava o rezultatima

Zapažanja, do kojih smo došli na temelju ponuđenih odgovora, dijelimo u nekoliko skupina:

- leksičke jedinice koje su svi ili većina ispitanika prepoznali i točno interpretirali (najmanje 75% ispitanika);
- leksičke jedinice koje nitko ili gotovo nitko nije prepoznao (10% ispitanika ili manje);
- leksičke jedinice koje su, poglavito u trećem dijelu upitnika, interpretirane na temelju poznavanja nekog drugog jezika.

Donosimo podatke o stupnju prepoznatljivosti za korpusne jedinice koje je većina ispitanika prepoznala, odnosno za one leksičke jedinice nepoznate većini ispitanika. Podatke smo podijelili u šest tablica, dakle, svaka od leksičkih kategorija Korpusa I prikazana je kroz dvije tablice: Tablica 1. *Uspješnost u interpretiranju kratica – najveća uspješnost*; Tablica 2. *Uspješnost u interpretiranju kratica – najmanja uspješnost*; Tablica 3. *Uspješnost u interpretiranju deakronimskih tvorenica – najveća uspješnost*; Tablica 4. *Uspješnost u interpretiranju deakronimskih tvorenica – najmanja uspješnost*; Tablica 5. *Uspješnost u interpretiranju posuđenica – najveća uspješnost*; Tablica 6. *Uspješnost u interpretiranju posuđenica – najmanja uspješnost*.

U odabiru primjera koje navodimo u tablicama, poslužili smo se ostvarenim rezultatima, ali i kriterijem visoke uporabne učestalosti za pojedine leksičke jedinice.

Tablica 1. Uspješnost u interpretiranju kratica – najveća uspješnost

Kratice	Stupanj uspješnosti
TV	100%
TG	99%
COLF	95,2%
RAI	95%
ASL	90,2%
FIAT	80,7%
ISTAT	75%

U Tablici 1. prikazan je uzorak od 7 uspješno interpretiranih kratica čija se prepoznatljivost kod ispitanika kreće u rasponu od 75% do 100%.³ Iz analiziranih podataka proizlazi da bismo točne odgovore mogli grupirati, s obzirom na vrstu kratice, u nekoliko tematskih jedinica. Uočili smo da je ispravno interpretiranje naglašeno kod tematskih jedinica koje se odnose osobito na kratice političkih stranaka, zatim one koje se tiču televizije, te tek nekih institucija, ustanova i društvenih fenomena, uglavnom prepoznatljivih i na međunarodnoj razini (ovdje mislimo na *RAI* i *FIAT*). Zanimljivim smatramo činjenicu da primjerice, visoki postotak poznavanja kratice *ASL* (tal. *Azienda Sanitaria Locale*) vjerojatno dugujemo talijanskoj televizijskoj seriji koja je u Hrvatskoj bila vrlo gledana. Radi se o talijanskom serijalu *Medico in famiglia* ('Liječnik u obitelji') koji je dulje vrijeme, a i u više navrata, prikazivan na Hrvatskoj radioteleviziji. Radnja serije vezana je uz zdravstvenu ustanovu, a

³ Tumačenje kratica: TV, *televisione* ('televizija'); TG, *telegiornale* ('televizijski dnevnik'); COLF, *collaboratrice familiari* ('kućna pomoćnica'); RAI, *Radio Audizioni Italia* danas *RAI-TV* ('talijanska nacionalna radio televizija'); ASL, *Azienda Sanitaria Locale* ('Lokalna zdravstvena ustanova ili Dom zdravlja'); FIAT, *Fabbrica italiana automobili Torino* ('Talijanska tvornica automobila iz Torina'); ISTAT, *Istituto nazionale di statistica* ('Talijanski nacionalni institut za statistiku').

kratica *ASL* odnosi se na tip zdravstvene ustanove, točnije, doslovno značenje bi bilo ‘Lokalna zdravstvena ustanova’.

Tablica 2. Uspješnost u interpretiranju kratica – najmanja uspješnost

Kratice	Stupanj uspješnosti
ANAS	0%
GF	0%
3MSC	0%
ZTL	0%
CEI	3,1%
GIP	5,2%
ONG	5,4%

U Tablici 2, na uzorku od 7 kratica, zamjetan je nizak stupanj uspješnosti u njihovom prepoznavanju.⁴ Utvrđeno je da se stupanj prepoznatljivosti za navedeni uzorak kreće u rasponu od 0% do 5,4%. Uspoređujući podatke, zaključujemo da se kratice nepoznate većini ispitanika odnose u najvećem broju slučajeva na talijanske institucije, ustanove, kulturološke i sportske fenomene, a govore i o domišljatosti onih koji su ih kreirali. Ovdje želimo istaknuti imeničku ulogu kratica koja se dokumentira uporabom člana uz kraticu (*la Cei, il Gip*, itd.), a koja je ispitanicima uglavnom bila neprepoznatljiva, osobito uzimajući u obzir da su sve kratice u upitniku prikazane u okviru rečeničnog konteksta. Spomenimo dvije kratice koje smatramo zanimljivima, a koje niti jednom od ispitanika nisu bile poznate: primjerice, u kratici *GF* (*Grande fratello* ‘Veliki brat’) riječ je o skraćivanju naziva poznatog televizijskog programa *Big brother* čiji se naziv u hrvatskom jeziku niti ne prevodi. U talijanskom je ime programa prevedeno, a usput se, radi pojednostavljivanja,

⁴ Tumačenje kratica: ANAS, *Azienda nazionale autonoma delle strade* (‘Talijansko nacionalno poduzeće za ceste’); GF, *Grande fratello* (‘Veliki brat’); 3MSC, *Tre metri sopra il cielo* (‘Tri metra iznad neba, naslov romana’); ZTL, *Zona a traffico limitato* (‘Područje ograničenog prometa’); CEI, *Conferenza Episcopale Italiana* (‘Talijanska biskupska konferencija’); GIP, *Giudice per le indagini preliminari* (‘sudac istrage’); ONG, *Organizzazione non governativa* (‘nevladina organizacija’).

uglavnom u pisanim medijima i skratilo na svega dva slova kojima je potom dodijeljena imenička vrijednost. U kratici specifične strukture koja se sastoji od kombinacije jednog broja i tri slova, *3MSC* izražena je naglašena kreativnost skraćivanja naslova jednog suvremenog talijanskoga romana (*Tre metri sopra il cielo* ‘Tri metra iznad neba’).

Tablica 3. Uspješnost u interpretiranju deakronimskih tvorenica – najveća uspješnost

Deakronimske tvorenice	Stupanj uspješnosti
Essemmesse	95,8%
Tiggì	95%
Tivù	92,6%
Kappaò	85,2%
Bierre	75%

U Tablici 3, pri analizi deakronimskih tvorenica i njihovih izvedenica, zbog znatno manjeg opsega koji zauzimaju u našem korpusu, odabrali smo uzorak od 5 leksičkih jedinica.⁵ Poznavanje ovoga dijela građe očituje se u rasponu od 75% do 95,8% prepoznatljivosti. Uočavamo da je s obzirom na tematiku prepoznatih deakronima ovdje riječ uglavnom o jedinicama koje su međunarodno poznate pa, kao takve, ispitanicima nisu predstavljale poteškoće u razumijevanju.

⁵ Tumačenje deakronimskih tvorenica: *Essemmesse*, SMS (‘kratka poruka na mobilnom uređaju’); *Tiggì*, TG (‘televizijski dnevnik’); *Tivù*, TV (‘televizija’); *Kappaò*, KO (‘kratica za engleski termin *knockout*, tj. obarajući udarac u boks’); *Bierre*, *Brigate rosse* (‘Crvene brigade, tj. pripadnik Crvenih brigada’).

Tablica 4. Uspješnost u interpretiranju deakronimskih tvorenica – najmanja uspješnost

Deakronimske tvorenice	Stupanj uspješnosti
Aennino	0%
Ci-effe-elle	0%
Udeurrino	0%
Gi-ottino	3,7%
Gieffe	5,1%

U Tablici 4. prikazali smo deakronimske tvorenice na uzorku od 5 deakronima koje ispitanici u nedovoljnoj mjeri poznaju.⁶ Iz tablice iščitavamo da su u navedenom uzorku čak tri jedinice nepoznate svim ispitanicima, a za preostale dvije razina uspješnosti je vrlo niska i kreće se od 0% do 5,1%. Uzrok tome nalazimo u činjenici da je za ispravno interpretiranje neke deakronimske tvorenice prvenstveno potrebno prepoznati da se radi o izvedenici iz kratice. Primjerice, *Gi-ottino* je deakronim nastao iz kratice *G8* te kao takav zahtjeva poznavanje i značenje ne samo kratice, nego i društvenog fenomena na koji se odnosi.

Zaključak do kojeg smo došli kvalitativnom analizom ovoga dijela korpusne građe, dvojake je prirode. Naime, za prepoznavanje deakronimskih tvorenica, a osobito njihovih izvedenica ispitanici prije svega trebaju poznavati talijanske kratice, a time i društvene fenomene koji se uz njih vežu. S druge strane nužno je poznavati leksičku morfologiju te voditi računa o tvorbenim elementima talijanskoga jezika. U prilog našoj tvrdnji ide i činjenica da su ispitanici prepoznali uglavnom one deakronimske tvorenice čije su kratice dobro poznavali i za koje im je i društveni karakter samih kratica bio poznat. Zbog svega navedenog ne čudi što su između svih leksičkih jedinica upravo za ovu kategoriju jedinica postignuti najlošiji rezultati.

⁶ Tumačenje deakronimskih tvorenica: *Aennino*, AN *Alleanza Nazionale* ('pripadnik političke stranke *Nacionalog jedinstva*'); *Ci-effe-elle*, CFL *Contratto di formazione e lavoro* ('vrsta ugovora o radu'); *Udeurrino*, Udeur *Unione democratici per l'Europa* ('politička stranka, tj. njezin član, pripadnik *Ujedinjenih demokrata za Europu*'); *Gi-ottino*, G8 *Gruppo degli Otto* ('zemlja članica skupine strateški najmoćnijih zemalja, ujedinjenih pod kraticom G8'); *Gieffe*, GF *Grande fratello* ('Veliki brat').

Tablica 5. Uspješnost u interpretiranju posuđenica – najveća uspješnost

Posuđenice	Stupanj uspješnosti
Suspense	99%
Big spender	98%
Outlet mania	95%
Election day	90,7%
Anti-glob	85,2%
Corteggiamento hard	80,3%
Devolution	75,3%

U Tablici 5. prikazan je uzorak od 7 uspješno interpretiranih posuđenica koje su ispitanici prepoznali u rasponu od 75,3% do 99%.⁷ Općenito govoreći, u ovom je dijelu upitnika prepoznatljivost građe iz Korpusa I bila najizraženija, a tu činjenicu vezujemo uz zapažanje da su brojne leksičke jedinice interpretirane prvenstveno zahvaljujući poznavanju nekog drugog jezika, u našem slučaju engleskog. No, naglasimo isto tako da je uočeno da je i kod točno interpretiranih jedinica, a ovdje mislimo prvenstveno na posuđenice iz engleskog jezika, ponekad bilo nedovoljno poznavanje isključivo engleskog jezika jer je za ispravno razumijevanje neke jedinice bilo također potrebno i poznavanje talijanske leksičke jedinice te događaja uz koji se ona veže. Primjerice, navodimo posuđenicu *baby colf* u kojoj je jedan od elemenata engleski, a drugi talijanski (engl. *baby* i tal. *COLF* – *collaboratrice familiare*).

⁷ Tumačenje posuđenica: *suspense* ('tjeskobno i neizvjesno stanje'); *big spender* ('onaj tko mnogo troši'); *outlet mania* ('opsjednutost kupovinom skupih robnih marki'); *election day* ('dan kada građani izlaze na izbore'); *anti-glob* ('onaj tko se protivi globalizaciji'); *corteggiamento hard* ('nasilno udvaranje'); *devolution* ('u političkom govoru odnosi se na decentralizaciju moći').

Tablica 6. Uspješnost u interpretiranju posuđenica – najmanja uspješnost

Posuđenice	Stupanj uspješnosti
Bagarre	0%
Cul-de-sac	0%
Super partes	0%
Zapping	0%
Viaggio compact	3,1%
Hinterland	5,3%
Par condicio	7,2%

U Tablici 6. na uzorku od 7 posuđenica uočavamo da se stupanj prepoznatljivosti kreće od 0% do 7,2%.⁸ Iako smo istaknuli da su kod leksičke kategorije posuđenica općenito postignuti najbolji rezultati u Korpusu I, znan je broj posuđenica za koje ispitanici nisu dali tumačenje. Razlog za to vidimo u nedovoljnom poznavanju novijih društveno-političkih događanja u Italiji, a koji su obilježeni nastankom novih riječi i izraza (Bralić, 2016: 480). Dodajmo da brojne nove posuđenice usvajaju dodatna obilježja talijanskoga jezika koja znatno mijenjaju njihovu strukturu, bilo da je riječ o riječima iz engleskog, francuskog ili nekog drugog jezika. Stoga, kao takve, posuđenice koje sadrže, primjerice, englesku leksičku osnovu, a talijansku morfološku odliku (*lowcostismo* ‘tendencija kupovanja po niskim cijenama’, *flirtare* ‘koketirati’), zasigurno zbunjujuće djeluju za ispitanika koji nije izvorni govornik niti, pretpostavljamo, u svakodnevnom kontaktu s talijanskim jezikom. Također, složenice sastavljene od dva heterogena elementa, od kojih jedan talijanski, a drugi strani dovode u nedoumicu pri tumačenju, primjerice *viaggio compact* (‘kratko intenzivno putovanje’).

Kvalitativna analiza Korpusa I omogućila nam je da utvrdimo i ukažemo na nužnost:

⁸ Tumačenje posuđenica: *bagarre* (‘žučna rasprava’); *cul-de-sac* (‘beizlazna situacija’); *super partes* (‘onaj koji nije sklon samo određenoj skupini, tko je objektivan’); *zapping* (‘učestalo mijenjanje TV kanala’); *viaggio compact* (‘kratko intenzivno putovanje’); *hinterland* (‘urbana periferija velikog grada’); *par condicio* (‘garancija jednakih prava svim sudionicima’).

- praćenja društveno-političkih događanja koji u jezik uvode nove riječi;
- ukazivanja na strukturu leksičkih jedinica;
- tumačenja značenja leksičkih jedinica na temelju znanja o talijanskom, ali i drugim stranim jezicima.

6.4.2. Korpus II⁹ – Uspješnost u razumijevanju kulturološki obojanih leksičkih jedinica – analiza neformalnog intervjua

Tablica 1. Poznavanje leksičkih jedinica Korpusa II

Točni odgovori	Nazivi ljudi, događaja, pokreta, institucija i mjesta	Idiomatski izrazi
	(31,9%)	(44,1%)

Iz tabličnih rezultata *Korpusa II* zamjetno je da ispitanici bolje poznaju idiomatske izraze od naziva ljudi, događaja, pokreta, institucija i mjesta.

6.4.2.1. Rasprava o rezultatima

Zapažanja do kojih smo došli na temelju ponuđenih odgovora dijelimo u nekoliko skupina:

- elementi koje su svi ili većina ispitanika prepoznali i točno interpretirali (najmanje 75% ispitanika);
- elementi koje nitko ili gotovo nitko nije prepoznao (10% ispitanika ili manje);
- elementi koje je većina ispitanika djelomično točno interpretirala, uglavnom na temelju površnog poznavanja činjenica o stranoj kulturi.

Podaci koje donosimo u tabličnom prikazu, odnose se na stupanj prepoznatljivosti korpusnih jedinica. Podatke smo podijelili u četiri tablice, tj. svaka leksička kategorija Korpusa II prikazana je kroz dvije tablice: Tablica

⁹ U tvorbi Korpusa II uzeta je i građa iz rječnika *Parole per ricordare. Dizionario della memoria collettiva* (Castoldi & Salvi, 2003). Riječ je o rječniku kojeg smo konzultirali u svrhu tumačenja korpusnih jedinica, a čiji je popis jedinica srodan korpusnoj građi analiziranoj za potrebe ovog istraživanja. Stoga smo korpusne jedinice iz našeg istraživanja dopunili srodnim jedinicama koje rječnik nudi, a odnose se na riječi nastale kao posljedica ranijih događanja u Italiji koja su svoj odraz našla u jeziku, tj. rezultirali su novim riječima.

1. *Uspješnost u interpretiranju naziva ljudi, događaja, institucija i mjesta – najveća uspješnost*; Tablica 2. *Uspješnost u interpretiranju naziva ljudi, događaja, institucija i mjesta – najmanja uspješnost*; Tablica 3. *Uspješnost u interpretiranju idiomatskih izraza – najveća uspješnost*; Tablica 4. *Uspješnost u interpretiranju idiomatskih izraza – najmanja uspješnost*. U odabiru korpusnog uzorka kojeg navodimo u tablicama, poslužili smo se ostvarenim rezultatima, ali i kriterijem visoke uporabne učestalosti za pojedine leksičke jedinice.

Tablica 1. Uspješnost u interpretiranju naziva ljudi, događaja, institucija i mjesta – najveća uspješnost

Nazivi ljudi, događaja, institucija i mjesta	Stupanj uspješnosti
Barbone	95,5%
Calciopoli	90%
Carovita	85,7%
Mediaset	85%
Unabomber	75,4%
Fumata nera	75,2%
Pasquetta	75%

U Tablici 1. prikazan je uzorak od 7 uspješno interpretiranih leksičkih jedinica koje se odnose na nazive ljudi, događaja, institucija i mjesta.¹⁰ Uspješnost u prepoznavanju i tumačenju kreće se u rasponu od 75% do 95,5%. Zapažamo da se većina točnih odgovora odnosi na općepoznata društvena zbivanja u Italiji te je 95,5% ispitanika uspješno interpretiralo pojmove kao što je *barbone* ('skitnica'). S druge strane, izraz *fumata nera* ('crni dim'), ispitanici su prepoznali i ispravno ga povezali s dimom koji izlazi iz Sikstinske kapele pri neuspjelom

¹⁰ Tumačenje naziva ljudi, događaja, institucija i mjesta: *barbone* ('skitnica'); *Calciopoli* ('skandal i korupcija u nogometu'); *carovita* ('porast životnih troškova'); *Mediaset* ('zajedničko ime privatnih televizijskih kanala talijanske obitelji Berlusconi'); *unabomber* ('atenator koji postavlja eksplozivne naprave u razne svima dostupne predmete na javnim mjestima, npr. parkovima, prodavaonicama'); *fumata nera* ('crni dim koji izlazi iz Sikstinske kapele pri neuspjelom pokušaju izbora za novog papu'); *Pasquetta* ('Uskrsni ponedjeljak').

pokušaju izbora za novog papu, premda je korpusni kontekst ukazivao na izbor talijanskih političara. Imenicu *carovita* (‘skupoća životnih troškova’), premda se radi o novotvorenicu s kojom se ispitanici, pretpostavljamo, nisu niti susreli do trenutka rješavanja upitnika, ispravno je interpretiralo 85,7% ispitanika što ukazuje na sposobnost iščitavanja značenja iz konteksta te pribjegavanje pravilima tvorbe riječi. Iz odgovora koje su ispitanici ponudili za leksičku jedinicu *Pasquetta* vidljivo je da su talijanski tvorbeni sufixi *-etta* povezali s umanjenicom i time za značenje navedene jedinice uglavnom kazali da se radi ili o ponedjeljku ili o nedjelji poslije Uskrsa, povezujući tvorenicu sa hrvatskom uporabom sintagme ‘Mali Uskrs’. Potrebno je pojasniti da se u talijanskom jeziku *Pasquetta* odnosi isključivo na Uskrsni ponedjeljak. Dakle, mogli bismo kazati da se leksičke jedinice kao što su *fumata nera* i *Pasquetta*, premda uvrštene u točne odgovore, u okviru naših zapažanja smatraju ipak samo djelomično točno interpretiranim jedinicama budući da je za njihovo u potpunosti točno interpretiranje potrebno iscrpnije poznavanje strane kulture. U našem slučaju, u interpretiranju takvih leksičkih jedinica ispitanicima je od pomoći bio kontekst.

Tablica 2. Uspješnost u interpretiranju naziva ljudi, događaja, institucija i mjesta – najmanja uspješnost

Nazivi ljudi, događaja, institucija i mjesta	Stupanj uspješnosti
Camici sporchi	0%
Oltretevere	0%
Pariolismo	0%
Oggi-crazia	3,2%
Azzeccagarbuglismo	3,3%
Caro-tazzina	4,5%
Coppia di fatto	5%

U Tablici 2. donosimo uzorak s niskim stupnjem uspješnosti u interpretiranju 7 leksičkih jedinica koje se odnose na nazive ljudi, događaja, in-

stitucija i mjesta.¹¹ Iščitavamo da se stupanj prepoznatljivosti za predloženi uzorak kreće u rasponu od 0% do 5%. Uspoređujući i analizirajući podatke, primjećujemo da se nazivi ljudi, događaja, institucija i mjesta, nepoznati većini ispitanika, odnose na najrazličitije društveno-kulturološke pojave koje su svoj odraz ostavile i u leksiku. Uzmimo za primjer neke od navedenih jedinica: za prepoznavanje izraza *azzeccagarbuglismo italiano* ('varanje zakona na talijanski način'), bilo je potrebno ne samo poznavati lik iz djela Alessandra Manzonia, nego i prepoznati u tvorenci aluziju na neka karakterna obilježja tog lika. Pojam *caro-tazzina* odnosi se na porast cijene 'šalice kave' te je mjerilo za opadanje životnog standarda i slabljenje kupovne moći; *coppia di fatto* se često pogrešno tumači te se smatra da se odnosi isključivo na homoseksualnu zajednicu, no značenje ove jedinice odnosi se općenito na zajednicu dvoje ljudi koji žive u istom domaćinstvu koji samim time ostvaruju nasljedna zakonska prava; *oggi-crazia* je novija talijanska riječ koju bilježe tek rječnici novih riječi, a prepoznalo ju je tek 3,2% naših ispitanika; *Oltretevere* ('s druge strane rijeke Tiber', aluzija na Vatikan) i *pariolismo* ('pripadnost bogatijem rimskom građanskom društvu' ili 'težnja k lagodnom životu') nazivi su ili izvedenice iz nekih talijanskih mjesta ili gradskih četvrti, čijom se uporabom uglavnom aludira na institucije koje su u njima smještene ili na pokrete koje simboliziraju. Tako primjerice za razumijevanje tvorenice *pariolismo* bilo je potrebno najprije prepoznati da se radi o izvedenici iz imena rimske četvrti *Parioli* te potom iz simboličkog značenja četvrti izvući značenje koje sadrži nova tvorenica.

¹¹ Tumačenje naziva ljudi, događaja, institucija i mjesta: *camici sporchi* ('liječnici podvrgnuti istrazi zbog nečasnih radnji'); *Oltretevere* ('s druge strane rijeke Tiber', aluzija na Vatikan); *pariolismo* ('pripadnost bogatijem rimskom građanskom društvu ili težnja k lagodnom životu'); *oggi-crazia* ('nadmoć današnjice u stavovima i promišljanjima, a kojom se na taj način stavljaju u drugi plan dugoročna planiranja za budućnost'); *azzeccagarbuglismo* ('varanje zakona'); *caro-tazzina* ('porast cijene šalice kave te mjerilo za opadanje životnog standarda'); *coppia di fatto* ('često se pogrešno smatra homoseksualnom zajednicom, a odnosi se općenito na zajednicu dvoje ljudi koji žive u istom domaćinstvu i koji ostvaruju nasljedna zakonska prava').

Tablica 3. Uspješnost u interpretiranju idiomatskih izraza – najveća uspješnost

Idiomatski izrazi	Stupanj uspješnosti
Far finta di niente	100%
Fare il furbo	100%
Capire al volo	90%
Essere al settimo cielo	85,5%
Fare figuraccia	85%
Essere sulla bocca di tutti	75%
Venire alla luce del sole	75%

U Tablici 3. na uzorku od 7 uspješno interpretiranih idiomatskih izraza, uočavamo da se prepoznatljivost kreće u rasponu od 75% do 100%.¹² Uspoređujući sveukupne rezultate, proizlazi da je upravo u drugom dijelu Korpusa II, a koji se odnosi na idiomatske izraze, točno interpretiranje građe općenito bilo najizraženije. Naime, s obzirom ne samo na elemente Korpusa II, nego i na elemente Korpusa I, poznavanje idiomatskih izraza izraženije je u odnosu na poznavanje ostalih leksičkih kategorija. Takvu činjenicu, koja se odnosi na najveći postotak prepoznatljivosti vezujemo uz zapažanje da je određeni broj idiomatskih izraza vjerojatno bilo moguće pravilno interpretirati zahvaljujući istim ili približno istim izrazima koji postoje u hrvatskom jeziku. S druge strane, izrazi kao *far finta di niente* ('pretvarati se kao da nije ništa'), *fare il furbo* ('lukavo se ponašati') bliski su hrvatskom govorniku te ih s lakoćom prepoznaje, osobito kada su takvi izrazi prikazani u okviru konteksta koji olakšava razumijevanje. Iz tablice iščitavamo da je za ova dva izraza prepoznatljivost bila stopostotna.

¹² Tumačenje idiomatskih izraza: *far finta di niente* ('pretvarati se kao da nije ništa'); *fare il furbo* ('lukavo se ponašati'); *capire al volo* ('shvatiti odmah'); *essere al settimo cielo* ('osjećati se veoma sretno'); *fare figuraccia* ('ostaviti loš dojam o sebi uslijed pogrešnog ponašanja koje se dogodilo namjerno ili nenamjerno'); *essere sulla bocca di tutti* ('biti predmet mnogih razgovora'); *venire alla luce del sole* ('izići na vidjelo').

Tablica 4. Uspješnost u interpretiranju idiomatskih izraza –
najmanja uspješnost

Idiomatski izrazi	Stupanj uspješnosti
Arrivare alla spicciolata	0%
Espandersi a macchia d'olio	0%
Parlare a braccio	1%
Fare un fioretto	3%
Avere una gatta da pelare	3,2%
Essere una babele di sigle e di simboli	5%
Rimanere su di giri	5%

Tablici 4. prikazujemo uzorak od 7 idiomatskih izraza koje je tek neznan broj ispitanika uspješno interpretirao.¹³ Raspon prepoznatljivosti kreće se od 0% do 5,0%. Primjerice, za neke idiomatske izraze nitko od ispitanika nije dao točan odgovor: *arrivare alla spicciolata* ('dolaziti jedan po jedan'), *espandersi a macchia d'olio* ('širiti se velikom brzinom'). Uočavamo da, premda za takve izraze slikovitost izričaja može biti od izuzetne pomoći u razumijevanju njihove figurativnosti, našim su ispitanicima rezultirali potpuno nepoznatima. Mogući razlog za to nalazimo u činjenici da je za prepoznavanje slikovitosti nekog idiomatskog izraza, u prvom redu potrebno poznavati ne samo jezik, nego i kulturološku pozadinu te način razmišljanja izvornih govornika.

Kvalitativnom analizom Korpusa II došli smo do zaključka da je važno ukazati na potrebu:

- informiranja o socio-kulturološkim zbivanjima u Italiji koja rezultiraju novim riječima i novim idiomatskim izrazima;
- promišljanja o slikovitosti i kulturološkoj pozadini riječi, osobito idiomatskih izraza;

¹³ Tumačenje idiomatskih izraza: *arrivare alla spicciolata* ('dolaziti jedan po jedan'); *espandersi a macchia d'olio* ('širiti se velikom brzinom'); *parlare a braccio* ('govoriti ili održati govor nepripremljen'); *fare un fioretto* ('podnositi žrtvu, odricati se nečega u cilju pobožnosti'); *avere una gatta da pelare* ('poduzeti težak pothvat koji može donijeti samo ne-lagodu'); *essere una babele di sigle e di simboli* ('biti izložen nerazumijevanju, zbrci'); *rimanere su di giri* ('biti uzbuđen ili uznemiren').

- iščitavanja strukture leksičkih jedinica;
- tumačenja značenja leksičkih jedinica na temelju znanja o leksičkoj morfologiji talijanskoga jezika

7. Zaključak – dometi leksičke kompetencije

Uvažavajući do sada ostvarena dostignuća koja se odnose na leksik talijanskoga jezika, ovim smo istraživanjem pokušali iznijeti naša zapažanja i ukazati na značajniju ulogu koju je potrebno dodijeliti leksiku u učenju jezika. Vodeći se takvom idejom u razmišljanju o leksičkim jedinicama kojima smo se u ovom radu bavili, zašli smo i u neka druga područja lingvističkih i izvanlingvističkih sadržaja, otvorili smo prostor nekim budućim istraživanjima. Talijanski jezik bogat je aluzijama, a rezultati istraživanja ukazuju na važnost spoznaja o kulturološkoj pozadini kao važnom čimbeniku, kako u razumijevanju, tako i usvajanju jezika. Na primjeru predložene korpusne građe, kao jezičnog obrasca na kojem se temelji razlog i svrha našeg istraživanja, nastojali smo iznad svega ukazati na važnost i ulogu autentičnog materijala u svrhu razvoja leksičke kompetencije, u skladu s potrebama suvremenoga čovjeka.

Rezultati analize Korpusa I i Korpusa II ukazuju na nedostatno poznavanje leksičke morfologije te, općenito, na nedovoljnu uporabu rječnika, bilo da je riječ o jednojezičnim, dvojezičnim ili novijim rječnicima, primjerice novotvorenica, kratica, posuđenica. Leksičke se jedinice granaju i njihove su tvorbene mogućnosti ispitanicima rezultirale nerazumljive, osobito u dijelu Korpusa I koji se odnosi na deakronimske tvorenice. Uspješnost u razumijevanju korpusnih jedinica općenito kod svih pet potkorpusnih kategorija najviša je za idiomatske izraze (44,1%), potom za posuđenice (39,9%), nazive ljudi, događaja, pokreta, institucija i mjesta (31,9%), kratice (21,6%), a najmanja za deakronimske tvorenice (17,1%). Može se zaključiti da nedovoljno poznavanje tvorbenih mogućnosti jezika priječi razumijevanje i onemogućuje da se iz nepoznatog iščita poznato, u prvom redu struktura leksičke jedinice i leksičkih potencijala jezika. Važnost konzultiranja jednojezičnih rječnika, u tom smislu, izdvojila se kao bitan čimbenik u razumijevanju autentičnog teksta.

Stoga, kao odgovor na problematiku koje smo svjesni od samoga početka izrade ovoga rada, a u cilju iznalaženja novih rješenja u nastavnom procesu, osobito u poučavanju i usvajanju leksika, želimo ukazati na glotodidaktičke smjernice koje se odnose na ulogu i važnost veze između:

- leksičke morfologije i prepoznavanja leksičkih jedinica;
- korištenja autentičnog materijala i razumijevanja leksičkih jedinica;
- usmjeravanja pažnje k važnosti kulturnog identiteta i jezika;
- konzultiranja rječnika i usvajanja leksičkih jedinica.

Nastanak novih riječi spontan je i dinamičan proces kojem ne vidimo kraja, a problem koji se odnosi na riječi, koje jesu ili nisu kulturološki obojene, ostat će i nakon ove naše analize otvoreno pitanje za koje ćemo odgovore i dalje tražiti. Promišljanje o nepostojanju ili bolje rečeno tek djelomičnom postojanju tumačenja za neke od tretiranih leksičkih jedinica u suvremenoj leksikografskoj praksi ostavljaju mjesta nedoumici. U jednakoj je mjeri nedoumicom prožeto i vjerovanje talijanskoga autora Severgninija (2002: 152–153), čijih smo se riječi razmišljajući o predmetu našeg rada često znali prisjetiti: „Nepostojanje određenog idiomatskog izraza u nekom jeziku, veoma je znakovito. Govori nam o nepostojanju takvog ponašanja. Evo jednog primjera i sve će biti jasno. Talijanski izraz *fare bella figura* (‘ostaviti dobar dojam’), neprevodiv je na engleski jezik. U anglosaksonskom svijetu estetsko ili izvanjsko poimanje stvari gotovo je nepoznato. Netko je dobar ili loš, odan ili neodan, sebičan ili nesebičan; dojam koji pri tome ostavlja, relativno je nevažan.“ Dodajmo još da se je teško oteti dojmu da se upravo u Severgninijevom poimanju tek jednog talijanskoga idiomatskog izraza krije sveobuhvatnost hipoteze kojom smo se vodili u ovom istraživanju. Jednako kao što je nekoj leksičkoj jedinici potreban kulturološki poticaj za nastanak, veoma je važan i odgovoran zadatak leksikologije, leksikografije, glotodidaktike te lingvistike općenito, da takve jedinice opiše, protumači, prenese i doprinese njihovom razumijevanju.

Literatura

- Adamo, G & Della Valle, V. (2005). 2006 *Parole nuove. Un dizionario di neologismi dai giornali*. Milano: Sperling & Kupfer Editori.
- Antonelli, G. (2020). *Il mondo visto dalle parole*. Milano: Solferino.
- Beccaria, G. L. (2002). *Italiano antico e nuovo*. Milano: Garzanti.
- Bettoni, C. (2001). *Imparare un'altra lingua*. Roma – Bari: Laterza.
- Bralić, S. (2016). „Globalizzarsi o morire: dal mondo globale al lessico globale“, u: Balić-Nižić, N. & Jusup Magazin, A. (ur.) *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana – Letteratura, arte, cultura tra le due sponde dell'Adriatico ed oltre*. Zadar: Sveučilište u Zadru, str. 465–482.
- Bralić, S. (2012). „Una sfida per gli insegnanti: la lingua è molto più lessicale di quanto si pensasse“, u: Salvadori Lonergan, C. (ur.) *Insularità e cultura mediterranea nella lingua e nella letteratura italiane*, Vol. 2. Firenze: Franco Cesati, str. 515–525.
- Bralić, S. (2009). „Il lessico dell'italiano come input linguistico-culturale: conoscerlo e gestirlo“, u: Rif, B. M. (ur.) *Civilta' italiana e geografie d'Europa*. Trieste: Università di Trieste, str. 244–247.

- Bratanić, M. (1991). *Rječnik i kultura*. Zagreb: Biblioteka SOL – Filozofski fakultet.
- Castoldi, M. & Salvi, U. (2003). *Parole per ricordare. Dizionario della memoria collettiva*. Bologna: Zanichelli.
- Corda, A. & Marelo, C. (2004). *Lessico. Insegnarlo e impararlo*. Perugia: Guerra.
- *Corriere della Sera*. (1. ožujka – 1. travnja 2019). Milano.
- Gheno, V. (2019). *Potere alle parole*. Torino: Giulio Einaudi editore.
- Giovanardi, C. & Gualdo, R. (con la collaborazione di A. Coco). (2003). *Inglese-Italiano 1a1*. Lecce: Manni.
- Giovanardi, C. (a cura di). (2005). *Lessico e formazione delle parole. Studi offerti a Maurizio Dardano per il suo 70° compleanno*. Firenze: Franco Cesati Editore.
- Kaplan, R. (1966). „Cultural thought patterns in intercultural education“. *Language Learning*, br. 6, str. 1–20.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1998). *Metafora e vita quotidiana*. (Edizione italiana a cura di Patrizia Violi). Milano: Bompiani.
- *La Repubblica*. (1. ožujka – 1. travnja 2019). Roma.
- Lavinio, C. (a cura di). (1992). *Lingua e cultura nell'insegnamento linguistico*. Scandicci (Firenze): La Nuova Italia.
- Marelo, C. (1996). *Le parole dell'italiano. Lessico e dizionari*. Bologna: Zanichelli.
- Prat-Zagrebelsky, M. T. (1998). *Lessico e apprendimento linguistico*. Scandicci (Firenze): La Nuova Italia.
- Righini, E. (2001). *Didisi. Dizionario di sigle, abbreviazioni e simboli*. Bologna: Zanichelli.
- Severgnini, B. (2002). *Manuale dell'uomo domestico*. Milano: BUR (Biblioteca Universale Rizzoli).
- Stefancich, G. (1998). *Cose d'Italia. Tra lingua e cultura*. Roma: Bonacci.
- Stefancich, G. (2000). *Tracce di animali. Nell'italiano tra lingua e cultura*. Roma: Bonacci.
- Zingarelli, N. (2020). *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Walker, D. E. & Jenkins, J. J. & Sebeok, T. A. (1965). *Language, cognition and culture*. Bloomington: Indiana Press.
- Whorf, B. L. (1956). *Science and Linguistics*. Carroll (ed.).

WORDS AS AN OBJECT OF STUDY – THE CULTURAL LEXIS OF THE ITALIAN LANGUAGE

This paper examines the interaction between language and culture with particular reference to the cultural lexis of the Italian language and considering the progress achieved so far related to the studies of the Italian lexis. The underlying assumption is that programmes for learning Italian as a foreign language do not sufficiently keep abreast of lexical innovations taking place in the language. The paper analyses the familiarity with more recent lexical units of the Italian language and draws attention to the fact that vocabulary should have a more significant role in the process of language learning and teaching. The importance of the development of lexical competence is pointed out on the example of the corpus material that was taken from the Italian daily newspapers and is proposed as a language pattern underpinning the reason and purpose of this research. Based on the findings of quantitative and qualitative analysis, a conclusion was made which focused the research on finding new solutions with the aim of enriching the didactic material. What is emphasized is the need to use monolingual dictionaries in foreign language teaching as well as authentic texts which, in an indirect way, bring and reveal all the novelties that are happening on the lexical level. The words of a language reflect the culture of the people who use it and are consequently an important object of study and learning with lexis being a basic linguistic element by which we express the reality that surrounds us.

Key words: lexis of the Italian language, culture as a stimulus, link between language and society, new formations, acquisition and teaching lexis, lexical competence